

KADLÓT ERZSÉBET* – KARSAI DÁNIEL**

A FIZIKAI INTEGRITÁS VÉDELMI SZINJE MAGYARORSZÁGON – 3. CIKKEL KAPCSOLATOS MAGYAR ÜGYEK STRASBOURGBAN***

Az Egyezmény 3. cikke – a 2. cikkben foglalt élethez való jog mellett – az egyik legrégibb és legfontosabb emberi jogot védi, amely – a Bíróság saját megfogalmazása szerint: hasonlóan az élethez való joghoz, a demokratikus társadalom egyik alapvető értékét jelenti. A klauzula abszolút módon tiltja, hogy bárkit kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek vessenek alá. A Bíróság kikristályosodott gyakorlata szerint ilyen cselekményt, magatartást, eljárást még különösen nehéz szituációk – mint például a terrorizmus elleni küzdelem – sem igazolhatnak. A tanulmány két területet, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézményét, és a rendőrségi brutalitás megítélését tárgyalja a strasbourgi esetjog fényében, különös tekintettel a Magyarországot érintő ügyekre.

Az 1993. évi XXXI. tv.-nyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Egyezmény) az alapvető jogok olyan katalógusa, amely a védett jogok erősorrendjére vonatkozóan semmiféle hierarchiát nem állít fel. Ezt a tételt megerősíti az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: Bíróság) ítélkezési gyakorlata is. Nem elmélyedve most a korlátozható és korlátozhatatlan jogok strasbourgi dogmatikájában¹, az nem vitatható, hogy egyes jogok természetes védelme a jogfejlődés őstörténetében gyökerezik, garantálásuk nélkül a további alapjogok biztosításáról nem is igen beszélhetünk.

Az Egyezmény 3. cikke az egyik legrégibb és legfontosabb emberi jogot védi, amely – a Bíróság saját megfogalmazása szerint: hasonlóan a 2. cikkben foglalt élethez való joghoz, a demokratikus társadalom egyik alapvető értékét jelenti. A klauzula abszolút módon tiltja, hogy bárkit kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek vessenek alá. A Bíróság kikristályosodott gyakorlata szerint

* Ügyvéd, 1122 Budapest, Városmajor u. 41/b; címzetes docens, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 6720 Szeged, Tisza Lajos krt. 54.

E-mail: dr.kadloterzsebet@sztrokaylawoffice.hu.

** Ügyvéd, alkotmányjogász, Karsai Dániel Ügyvédi Iroda, 1056 Budapest, Nyáry Pál u. 10.

E-mail: karsai.daniel@drkarsai.hu.

*** A dolgozat egy hosszabb tanulmány terjedelmi okokból rövidített változata.

¹ Erről összefoglalóan lásd BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában* (Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó 2007) 58, 219, 275.

ilyen cselekményt, magatartást, eljárást még különösen nehéz szituációk – mint például a terrorizmus elleni küzdelem – sem igazolhatnak.²

Az Egyezmény hazai elfogadásakor a strasbourgi jogban jártasabbak sem gondoltak arra, hogy Magyarországgal kapcsolatban hangsúlyosan felvetődik a 3. cikk vizsgálata; noha azért voltak fenyegető előjelek. Az például sejthető volt, hogy a börtönviszonyok aligha felelnek meg az európai standardoknak, mint ahogyan az állami erőszakszervezetek eljárásával kapcsolatban is akadtak kételyek. Az óvatos gyanakvások azóta beigazolódtak. Lehangelőbb azonban, hogy a meglévő „veszélyzónán” kívül is újabb területeket érintően marasztalta el a Bíróság a 3. cikk megsértése miatt Magyarországot. A Bíróság adatbázisa szerint³ Magyarországot illetően 1992-től kezdve – tehát azóta, hogy a Bíróság egyéni kérelmeket fogad el az állammal szemben – 63 ügyben született ítélet vagy határozat az Egyezmény 3. cikke alapján. A marasztaló döntések száma 29, melyből 18 ügy – különböző módokon – a börtönviszonyokra fókuszált.

Az Egyezményben részes államokhoz viszonyítva a marasztalások száma nem kiugróan magas. Két körülmény azonban nem téveszthető szem elől. Egyrészt, csupán a börtönviszonyokkal kapcsolatosan jelenleg is több ezer(!) ügy vár elbírálásra, másrészt pedig a kínzás, embertelen bánásmód tilalma olyan jogterület, ahol nagy a látencia. Szakmai tanulmányok által igazoltan sok olyan ügy van (elsősorban a rendőri bántalmazások kapcsán), amely az érintett áldozatok joghoz jutási lehetőségének hiányában nem jut el Strasbourgig.

A számszaki adatoknál sokkal aggasztóbb a 3. cikket érintő strasbourgi verdiktek magyarországi utóélete. Célja szerint, a Bíróság döntése nem pusztán a konkrét ügyben nyújt erkölcsi és anyagi jóvátételt az érintettnek. Általános érvényű jelzés a tagállam számára, amelynek az Egyezmény végrehajtásából eredő eminens feladata „bűnös” gyakorlatának a döntéssel összhangban történő megváltoztatása. A 3. cikkel összefüggő határozatok hazai utóélete erős aggodalomra ad azonban okot abban a tekintetben, hogy az állam valóban elkötelezett-e az Egyezmény betartása és betartatása mellett. Elég csak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos strasbourgi gyakorlat Kúria előtti jogi megbecsletlenítésére, a verdiktek tartalmának a jogalkotás során történő kiüresítésére, vagy a börtönviszonyokkal kapcsolatos „panaszunami” – láthatóan – tüneti kezelésére utalni.

E rövid bevezető után témakörönként csoportosítva vizsgáljuk meg, hogy milyen, Magyarországot érintő főbb problémák merültek fel az Egyezmény 3. cikke kapcsán. Terjedelmi korlátokra és tekintettel arra, hogy a börtönviszonyok miatti elmarasztalások okainak vizsgálata önálló tanulmányt igényelne, ezek ismertetésétől és elemzésétől kénytelenek vagyunk eltekinteni.

² *Chahal v The United Kingdom*, Judgment of 15 November 1996, ECHR 1996-V.

³ Az ügyek listája az alábbi linken érhető el: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22language%3Aiso-code%22:%5B%22ENG%22%5D,%22respondent%22:%5B%22HUN%22%5D,%22article%22:%5B%223%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22%5D%7D i.

1. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS – AVAGY HOGYAN „NE ALKALMAZZUK” A STRASBOURGI JOGOT

Büntető anyagi jogi természetű kérdések jelentéktelen számban kerülnek a Bíróság elé. Ennek egyik oka mindenképpen az, hogy az Egyezményben részes államoknak – az elsősorban az anyagi jogi szabályokban megjelenő – nemzeti büntetőpolitika alakításában széles mozgásterük van és a Bíróság ezt maximálisan tiszteletben tartja. Álláspontja szerint az „igazságos és arányos büntetés” kérdése világszerte viták tárgya, s nem feladata átvenni ennek a megítélését az államoktól. A bűncselekménnyé nyilvánításra vagy a jogkövetkezményekre vonatkozó esetek akkor tartanak számot Strasbourg érdeklődésére, ha a tagállam által elfogadott szabályozási tartalom és valamely korlátozhatatlan, szubsztantív Egyezményes jog között intézményesített összeütközés áll fenn.

Az Egyezményhez történő csatlakozáskor legkevesébé az a veszély fenyegette Magyarországot, hogy a büntető anyagi jog szabályai váltják ki a Bíróság rosszalását. A Btk. „kitisztítása” a rendszerváltozással egyidejűleg megtörtént; sor került a halálbüntetés eltörlésére, mindazon tilalmak (például: közveszélyes munkakerülés) és szankciók (például: szigorított őrizet) száműzésére, amelyekről gyanítható volt, hogy az Egyezmény ellenében nem állják ki a próbát. (Lásd Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

Húsz év „kegyelmi állapotot” követően a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TÉSZ)⁴ ügyében, éppen a 3. cikk kapcsán lettünk többszörösen „szégyenpadosok”, noha bizonyos értelemben – a 2. cikk mellett – talán ennek megsértését a legkönnyebb kivédeni. A helyzet elkerülhető lett volna, ha a jogalkotó követi a Bíróság jogfejlesztő gyakorlatát. A 3. cikket érintően ugyanis pont a csatlakozást követően indult el az a folyamat, amelynek eredményeként Strasbourg kristálytiszta megfogalmazta ennek a klauzulának – a nemzeti szabályozáskor és jogalkalmazáskor – irányadó, megkerülhetetlen tartalmát, illetve minimumkövetelményeit. A *Chahal v Egyesült Királyság*⁵ és a *Pretty v Egyesült Királyság*⁶ ügyben született ítéletekben markánsan kifejezésre juttatta a 3. cikk értéktartalmára és abszolút hatályára vonatkozó álláspontját, a kivételek, eltérések, fenntartások elismerhetetlenségét; további döntéseiben pedig meghatározta azokat a sztenderdeket, amelyek az embertelen bánásmód megállapításakor figyelembe veendőek.⁷

⁴ Nem vagyunk hívei a jogi szleng használatának, de a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés „tész” szerinti rövidítése gyakorlatilag ma már a hazai bírósági határozatokban, a tudományos irodalomban egyaránt elfogadottá vált. Megjegyezzük azonban, hogy a hazai viszonyokra vonatkoztatva tész alatt ebben a dolgozatban csak az elkövető élete végéig tartó (ekként határozatlan idejű) szabadságvesztést értjük.

⁵ *Chahal*-ügy (2. lj.) § 79.

⁶ *Pretty v The United Kingdom*, Judgment of 29 April 2002, § 49, ECHR 2002-III.

⁷ Lásd *Robespierre-rel v The United Kingdom*, Judgment of 25 March 1993, §30, Series A no. 247-C; *A. v The United Kingdom*, Judgment of 23 September 1998, § 20, ECHR 1998-VI.

1.1. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉSRE VONATKOZÓ „ELŐZMÉNYI” DÖNTÉSEK – A STRASBOURGI TRENDDEL ELLENTÉTES „JOGFEJLŐDÉS” MAGYARORSZÁGON

A TÉSZ-re vonatkozó strasbourgi esetjog vizsgálatát nem lehet csupán a magyar döntésekre korlátozni. Magyarországon ez a kérdés az Egyezményhez történő csatlakozáskor megoldott volt, ma azonban a hazai jogfejlődés – mondhatni: makacsul – homlokegyenest ellenkező irányba tart, mint ami az esetjogból következik. Nem sok ilyen döntése van a Bíróságnak, ám az egyes határozatok mindig hozzátettek valamit a jogfejlesztéshez, a követelményrendszerhez és a TÉSZ egyezménykonform szabályozásának igényéhez.

A TÉSZ problematikája kezdettől fogva az Egyezmény 3. cikkének megsértésével összefüggésben került a strasbourgi fórum elé. Az első próbálkozások azonban egyáltalán nem vezettek eredményre,⁸ és a kérdés hosszú időn át nem is került célkeresztbe, tekintve, hogy a probléma alig néhány államot érint.⁹ Pozitív fejleményekre csak a kétezres évek elejétől – visszafogott tempóban – került sor.

A jogi köztudatban úgy él, hogy az erre vonatkozó Bírósági döntések a *Kafkaris v Ciprus*¹⁰ ügygel vették kezdetüket. Ez nem egészen így van. Az első „atipikus” ügyek valójában azok voltak, amelyekben a panaszosok olyan országba történő kiadását kellett (volna) a részes államnak teljesítenie, ahol létezett a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye (feltételes szabadságból kizárással).¹¹ Ezekben azonban az anomáliák kezelése nem elsősorban a jogintézmény meritumából kiindulva történt, így nem is tekintjük valódi TÉSZ-es ügyeknek. Vízvázasztó – az eredetileg 1998-ra visszanyúló – *G. B. v Bulgária*¹² ügy, amelyben a panaszos, kérelmét a Bíróság a 2002. október 3-i döntésével, a 3. cikkre hivatkozással részben elfogadhatónak nyilvánította. Utóbb az ügy érdemben nem került kibontásra; a TÉSZ-es gyakorlatot ezért „számítjuk” a *Kafkaris*-ügytől.

Panayiotis Agapiou Panayi-t (alias Kafkarist) a limassoli bíróság 1989-ben előre megfontoltan elkövetett emberölések miatt ítélte életfogytig tartó szabadságvesztésre. Eleinte úgy tűnt, hogy jó magaviselete esetén 20 év elteltével szabadulhat, ám később, a megváltozott börtön szabályzat a TÉSZ-eseket a kedvezményből kizárta. A Bíróság megállapította, hogy – bár tökéletlen és hiányos a megoldás – a ciprusi jog szerint a TÉSZ mégsem jelent feltétlenül valódi életfogytig tartó szabadságvesztést, mivel az elnök a legfőbb ügyésszel egyetértésben, minimális időtartam letöltésére kötelezés nélkül, az elítéltet bármikor szabadlábra helyezheti. Az állam igazol-

⁸ *Kotilla v The Netherlands*, Judgment of 06 December 1978 – elfogadhatatlanságot kimondó határozat.

⁹ Erről Weller Mónika írt kitűnő összefoglalót: WELLER MÓNIKA: „Az Emberi Jogok Európai Bírósága a tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel kapcsolatos joggyakorlatának fejlődése” *Fontes Iuris* 2015/1. 56–61.

¹⁰ *Kafkaris v Cyprus* [GC], Judgment of 12 February 2008, no. 21906/04.

¹¹ *Nivette v France*, Admissibility decision of 3 July 2001, *Einhorn v France*, Judgment of 16 October 2001, no. 71555/01.

¹² Az eredeti kérelem száma: *G. B. v Bulgaria*, Judgment of 11 March 2004, no. 42346/98.

ni tudta, hogy ez nem elvi lehetőség, hanem működő gyakorlat. Ezért, és tekintettel arra, hogy a panaszos még a közelében sem járt az eredetileg általa is irányadónak tartott 20 év letöltésének – nem állapította meg az egyezményesértést. A jogi szabályozás kiszámíthatatlansága (jogbiztonság hiánya) miatt deklarálta azonban az Egyezmény 7. cikkének a 3. cikk vonatkozásában történt megsértését, valamint elvi élel jelezte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés csökkentését az államnak intézményesen biztosítania kell.

A *Kafkaris*-ügyet a magyar állam a TÉSZ lopakodó bevezetésekor felhatalmazásnak tekintette, mondván: a Bíróság az adott állam belső ügyének tekinti saját büntető-igazságszolgáltatási rendszere megszervezését, ideértve az elkövetők szabadon bocsátására irányadó rezsimeket is. Az az okfejtés elkerülte a figyelmét, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés felvethet az Egyezmény 3. cikke szerinti problémákat, ha a kiszabott büntetés mértéke *de iure* és *de facto* egyáltalán nem csökkenthető. Így a jogalkotó az 1998. évi LXXVII. tv. 5. §-ával – 1999. március 1-jei hatállyal – bevezette a felülvizsgálat lehetősége nélküli életfogytig tartó szabadságelvonás-büntetést. A kibontakozó alkotmányossági vitákat az alkotmányozó hatalom, a TÉSZ *Alaptörvénybe* való beemelésével zárta le, noha ennek, a vonatkozó IV. cikk (2) bekezdése ma sem jelent az alkotmánybírói vizsgálatra vonatkozó általános tilalmat. Különösen nem áll annak útjában, hogy a kérdést – az Egyezmény 3. cikke szerinti értelemben – a végrehajtás felülvizsgálhatósága szempontjából az Alkotmánybíróság bármikor napirendre vegye.¹³

A *Törköly v Magyarország*¹⁴ ügy egy sajátos döntés a szabadulás lehetőségéről. A magyar állam látszólag megerősítést kapott arról, hogy a TÉSZ-re épülő büntetőpolitikája nincs veszélyben. A Bíróság álláspontja szerint a nagykorú személylyel szemben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem sérti az Egyezmény 3. cikkét akkor, ha *de iure* és *de facto* is megvan a szabadulás valószínű esélye. Az életfogytig tartó szabadságvesztés nem válik „nem csökkenthetővé” attól, hogy a gyakorlatban azt az elítélt ténylegesen kitölti. A nem csökkenthető tartamú büntetés, a szabadlábra helyezés reményétől történő teljes megfosztás azonban a 3. cikk szempontjából felvet bizonyos kérdéseket. (Volt tehát halk figyelmeztetés az állam számára a *Törköly*-ügyben is!)

A ténszerűséghez hozzátartozik, hogy a *Törköly*-ügyben vizsgált jogi szabályozás ténylegesen nem a valódi TÉSZ-re vonatkozott. A Btk. rendelkezései 1998 óta folyamatosan úgy változtak, hogy az „egyszerű” életfogytig tartó szabadságvesztés esetén egyre emelkedett a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges legkorábbi időpontjának meghatározása, s így kerülhetett sor Törköly panaszos esetében a 40 éves intervallum megállapítására. Ez azonban még nem volt valódi TÉSZ.

¹³ A *Kafkaris*-ügyet hamarosan követte a *Iorgov (II) v Bulgária (Iorgov.) v Bulgaria (no. 2)*, Judgment of 2 September 2010, no. 36295/02), ill. a *Harakchiev és Tolumov v Bulgária (Harakchiev and Tolumov v Bulgaria)*, Judgment of 8 October 2014, nos. 15018/11, 61199/12), de a magyar államra ezek sem tettek mély benyomást. Ugyanakkor megjegyezendő, hogy Bulgária egyértelműsítő törvénymódosítást fogadott el, és az utóbb említett ügyben ezt a Bíróság méltányolta is.

¹⁴ *Törköly v Hungary*, Judgment of 5 April 2011, no. 4413/06.

1.2. A BÍRÓSÁG GYAKORLATÁNAK MINŐSÉGI VÁLTOZÁSA

A *Vinter and Others v Egyesült Királyság*¹⁵ ügyben¹⁶ a Bíróság három panaszos brit állampolgár indítványára járt el. Az egyesített ügyekben a kérelmezők a TÉSZ jogintézményének létjogosultságát nem vitatták, annak – a szabadlábra helyezés reális lehetősége nélkül történő – alkalmazásában látták a 3. cikk sérelmét. A Bíróság az ítéletében rögzítette, hogy a súlyosan aránytalan büntetés alkalmazása emberetlen bánásmódnak minősül. Összeegyeztethetetlen az emberi méltósággal, ha a szabadulás reménye olyan távoli, hogy az csak az otthon vagy a hospice házban történő elhalálozást teszi lehetővé. Ebben a Bíróság ugyanúgy az Egyezmény 3. cikkének sérelmét látja, mint a szabadon bocsátás lehetőségének teljes hiányában. Kitért arra is, hogy a szabadulás reális reményét biztosító feltételes szabadságra bocsátás ésszerű időpontjának meghatározása nem hordoz kockázatot a társadalom védelme szempontjából sem. A felülvizsgálat lehetősége nem egyenlő az automatikus szabadlábra helyezéssel, azt a bíróság a pönológiai, kriminológiai szempontok figyelembevételével, kockázatelemzés alkalmazásával vizsgálhatja felül, s nem kielégítő eredmény esetén az erre vonatkozó indítványt elutasítja. Az újabb, időszakos felülvizsgálat lehetősége azonban a feltételes szabadlábra helyezés elutasításakor kapott igazodási szempontok mellett, garantálja a reális reményt és ösztönzi a rehabilitációt.

Végleges döntésében a Nagykamara hangsúlyozta, hogy a büntetés végrehajtásakor olyan pönológiai szempontokra nem alapítható a szabadlábra helyezés felülvizsgálhatósága, amelyet a bíróság egyébként már a büntetés kiszabásakor, a mérték megállapításakor irányadóként vett figyelembe. A 3. cikk kritériumrendszerében csak a reintegrációs szempontokat és az aktuálisan fennálló társadalomra veszélyességet megfelelően értékelő felülvizsgálat lehetősége kielégítő. Az Egyezmény axiómája: senki nem tartható fogva csupán azon az alapon, hogy annak büntető-politikai célja van (büntetés, elterelés, a társadalom védelme vagy rehabilitáció). Ezek a célok nem statikusak, – éppen a hosszú idős elítéltetés esetén a büntetőpolitika változásától sem függetlenül – módosulnak a büntetés végrehajtása során. Bizonyos célok a büntetés kezdetén még indokolják a TÉSZ alkalmazását, később azonban már nem. Az indokoltság kérdésében csak a büntetés aktuális igazoltságának személyre szabott felülvizsgálata adhat megfelelő választ.

A Bíróság kimondta, hogy az államok széles mérlegelési szabadságára figyelemmel a felülvizsgálat formája, időpontja egzakt módon nem meghatározható. A nemzetközi jog-összehasonlítás eredményeit – döntően a Nemzetközi Büntető Törvényszék létrehozásában részes 121 tagállam többségének gyakorlatát – figyelembe véve azonban a Bíróság leszögezte, hogy a felülvizsgálatnak legkésőbb az elítélést követő 25 év múltán meg kell történnie. Az államok meghatározó többsége között konszenzus van abban, hogy ez még az elítélt számára is belátható időpont,

¹⁵ *Vinter and Others v The United Kingdom* [GC], Judgment of 9 July 2013, nos. 66069/09, 130/10, 3896/10.

¹⁶ Az ügy részletes elemzését lásd KARSAI Dániel: „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozata a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről” 2014/1, jema.hu/article.php?c=303.

ugyanakkor kellően hosszú intervallum a büntetés súlyának érzékelésére, megfelelő a társadalom igazságérzetének kielégítésére és alkalmas a fogvatartotti személyiség kedvező irányú formálására. A Bíróság ezeket az alaptételeket a *Cacko v Szlovákia*,¹⁷ a *Murray v Hollandia*,¹⁸ a *Bodein v Franciaország*¹⁹ ügyekben is megerősítette.²⁰

A változás következményei Magyarországot is elérték. A *Magyar László v Magyarország*²¹ ügyben a Debreceni Ítéltábla 2009. december 16-i ítéletével többrendbeli rablás és emberölés büntettéért a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélküli tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt Magyar László fordult a Bírósághoz, az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt. Kérelmében előadta, hogy Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés sem *de iure*, sem *de facto* nem mérsékelhető. Egyedül a köztársasági elnök lenne jogosult – diszkrecionális jogkörben – a büntetés egy részének elengedésére, ám az ő döntése a mindig politikai megfontolások dominanciája alatt álló igazságügyi miniszter ellenjegyzéséhez kötött. A Bíróság döntésében a felülvizsgálhatóság tényleges és jogi hiányára figyelemmel – a *Kafkaris* és a *Vinter* ügyekben alkalmazotthoz hasonló érveléssel²² – a panaszos kérelmének helyt adott. Megállapította, hogy a kegyelmi eljárás kiszámíthatatlan, eljárási értelemben is szabályozatlan, gyakorlati alkalmazása pedig teljességgel eliminálható. A 3. cikk azonban megköveteli a feltételes szabadságra bocsátás vizsgálhatóságának az elítélt számára is átlátható módon történő biztosítását, a felülvizsgálat rendszerének pedig alkalmasnak kell lennie a szabadságvesztés fenntartása indokoltságának érdemi vizsgálatára. (Lásd Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

1.3. A MAGYAR-ÜGY KÜLÖNÖS UTÓÉLETE

A döntésnek Magyarországon egészen különös – mondhatni botrányos – utóélete lett. Az abban foglaltakra figyelemmel a (korábbi) kegyelmezési eljárás megfelelőségét Strasbourgban még buzgón hangsúlyozó magyar államnak be kellett (volna) látnia, hogy – a fentebb ismertetett egyéb döntésekre figyelemmel – meg kell teremtenie a szabadulás reális lehetőségét garantáló, ténylegesen működő intézményrendszert. Ez nem történt meg.

¹⁷ *Cacko v Slovakia*, Judgment of 22 July 2014, no. 49905/08.

¹⁸ *Murray v The Netherlands* [GC], Judgment of 26 April 2016, no. 10511/10.

¹⁹ *Bodein v France*, Judgment of 13 November 2014, no. 40014/10.

²⁰ A Bíróság ítélkezési gyakorlatának jobb megértéséhez és annak igazolásához, hogy milyen szerény lépések is elegendőek az egyezménykonformnak tekintendő szabályozáshoz, továbbá, hogy mekkora hatást válthat ki a bíróságok ilyen irányú jogértelmezése lásd a *Hutchinson v Egyesült Királyság (Hutchinson v The United Kingdom)*, Judgment of 3 February 2015, no. 57592/08) ügyet.

²¹ *László Magyar v Hungary* [GC], Judgment of 20 May 2014, no. 73593/10.

²² Ebből is látszik, hogy Strasbourg esetében a döntések nem olvashatók „felületesen”. Nagyon is oda kell figyelni arra, hogy a Bíróság milyen részletekre tekintettel fogad el egy nemzeti gyakorlatot. A *Kafkaris*-döntésben már ott volt, hogy egy jogintézménynek nem a létét, hanem a tényleges alkalmazását fogadja el a Bíróság igazolásul, míg a *Vinter*-ügyből szolid jogérzék mellett is kiolvasható lett volna a széles nemzeti mérlegelés és a korlátozhatatlanság közötti különbözőség.

Tény, hogy a jogalkotó bevezetett egy speciális, a TÉSZ-re alkalmazandó kegyelmezési eljárást (Bv.tv. 46/A–46/H §-ai), amely azonban formálisan is illuzórikussá tette a kegyelem alkalmazhatóságát. Ennek merituma szerint a feltételes szabadlábra helyezés vizsgálatára kizárólag hivatalból, legkorábban 40 év letöltött szabadságvesztést követően kerülhet sor. Az egyéb feltételek megléte mellett, a Kúria elnökének *ad hoc* válogatása alapján összeállított, bírákból álló Kegyelmi Bizottság tesz javaslatot a kérdésben döntő köztársasági elnöknek, akit azonban verdiktje meghozatalakor a javaslat nem köt. Ekként a döntési szempontok továbbra is megismerhetetlenek.

Az eljárásban egyáltalán nem érvényesülnek garanciális szempontok, az eljárás egésze éppen olyan bizonytalan, kiszámíthatatlan és titkos, mint az a processzus, amely a *Magyar*-ügyben sem állta ki Strasbourg próbáját. Az elítélt továbbra sem kap iránymutatást, hogy a következő felülvizsgálatig milyen követelményrendszerhez igazítsa magatartását, milyen elvárások mentén lehet valódi reménye a szabadlábra helyezésre. A bírák esetében nem érvényesülnek a független-pártatlan bírósághoz való jog követelményei, töredékesen alkalmazhatók a bíró kizárására irányadó szabályok és minden esetben megnyílik a javaslattétel befolyásolásának lehetősége, pusztán már a Kegyelmi Bizottság „összeválogatásával”.

A panaszos semmire nem jutott a számára kedvező strasbourgi döntéssel. A Bíróság ítélete alapján élt a hazai jogban ilyen esetre biztosított felülvizsgálati kérelem lehetőségével,²³ ám a Kúria a Bfv. II. 1812/2014. szám alatt lefolytatott felülvizsgálati eljárása merőben formálisnak bizonyult. Az öttagú tanács – vegyítve a különböző időpontokban hatályos Btk.-szabályokat a *Magyar*-döntést követően hatályba lépett (sem az elkövetéskor, sem az elbíráláskor nem hatályos) egyezménykonformitás hiányában szenvedő kegyelmi eljárás szabályaival – a visszaható hatályú jogalkalmazás tilalmát is megszegve, megkereste a panaszosra alkalmazható leghátrányosabb megoldás alkalmazásának lehetőségét.²⁴

A Bíróság döntése nyomán az már megkerülhetetlen volt, hogy a Kúria a panaszos esetében a feltételes szabadságból való kizárásról szóló, hazai ítéleti rendelkezést megváltoztassa, viszont a feltételes szabadlábra helyezés vizsgálhatóságának legkorábbi időpontját – az új kegyelmi szabályok szerinti – 40 évben határozta meg. Ez az elítélt számára nem jelent érdemi változást és nem elégíti ki a szabadlábra helyezés reális esélye követelményét, tekintve, hogy addig történő életben maradására sincs reménye. A Kúria – igen faramuci – indokolása szerint akkor sincs ok eltérni a panaszos esetében a többi elítélte irányadó speciális kegyelmi szabályoktól, ha a felülvizsgálatra strasbourgi, egyedi döntés nyomán került sor, továbbá a *Vinter*-ügyben megállapított 25 éves időtartam sem irányadó, mivel a részes államok nem alkalmazzák közvetlenül a Bíróság ítélkezési gyakorlatát. Álláspontja szerint a hazai norma és az Egyezmény kollíziója esetén a bíróságok az Egyezmény rendelkezéseit figyelmen kívül hagyják.

²³ A panaszost ebben az eljárásban és az azóta folyamatban lévő eljárásokban is a szerzők képviselték/képviseleik.

²⁴ Arra most ki sem térünk, hogy ebben az eljárásban a tisztességes eljárás követelménye, a védelemhez való jog hány „felvonásban” szenvedett csorbát.

Túl azon, hogy ennek az érvelésnek az okfejtését a Kúria nem adta és mellőzve most a kollizió feloldására vonatkozó, tudományosan is téves álláspont kritikáját, amellet nem lehet szó nélkül elmenni, hogy e felfogás szerint gyakorlatilag a magyar bíróságokat a nemzetközi egyezmény és az azon alapuló joggyakorlat nem köti, abból semmilyen kötelezettségük nem származik. Amennyiben Strasbourgban a magyar ítélkezési gyakorlat negatív megítélést kap, azt a magyar bíróság akkor is figyelmen kívül hagyja, ha az érintett ügyét „formakényszer” miatt újra kell tárgyalnia. Ez a Bíróság gyakorlatának kiüresítése, nagyon távol áll a jogállami felfogástól és az egyébként a nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítésére vonatkozó, az *Alaptörvény* Q cikkének kötelező értelmezésétől is.

A panaszos értelemszerűen nem tehetett mást: a Kúria döntését megtámadta egyrészt az Alkotmánybíróság előtt – felítve a már az *Alaptörvény* hatálya idején keletkezett – a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére vonatkozó 6/2014. (II. 26.) AB határozat érvelését és a 36/2013. (XII. 5.) AB határozat szerinti, a strasbourgi minimumkövetelményekre vonatkozó okfejtést is. Ezekről ugyanis a Kúria érvelése fényévekre van. Emellett ismételtlen a Bírósághoz fordult. Korábbi érveit fenntartva kitért az új kegyelmi eljárás szabályainak egyezményellenességére és a konkrét ügyében a 3. cikk és a 6. cikk szabályainak megsértésére. Emellett kénytelen volt az Egyezmény hatályára vonatkozó 1. cikk következményeinek levonását is kezdeményezni a Magyar Állammal szemben. Az eljárások folyamatban vannak.

Különös fénybe helyezi az ügyet az a körülmény is, hogy a Kúria határozatának kihirdetését követően, de még jóval annak írásba foglalása előtt a Kúria jogegységi tanácsa – a magyar jog által támasztott eljárási feltételeket is negálva – meghozta a 3/2015. számú jogegységi határozatot. Valójában ennek egy releváns mondanivalója van, mely – a Kúria döntéséhez hasonlóan – leszögezi, hogy a nemzetközi szerződés nem köti a bíróságot, egyebekben pedig a TÉSZ-szel alkotmányosan „minden nagyon rendben van”. Ez nyilvánvalóan nem fedi a tényeket, s ennyiben a jogegységi határozat az *Alaptörvény* Q cikkébe ütközik. Ezért a panaszos képviselői az alapjogi biztosnál kezdeményezték a jogegységi határozat alaptörvény-ellenessége megállapításának indítványozását.

Nem kellett sokat várni arra, hogy a magyar állammal szemben a Bíróság újabb elmarasztaló döntést hozzon. A *T. P. és A. T. v Magyarország*²⁵ ügyben mindkét kérelmező előzetesen előterjesztett kegyelmi kérelmet is, amelyet a köztársasági elnök érdemi indokolás nélkül elutasított. A kérelmezők a Bírósághoz intézett indítványukban a kegyelem intézményével, működésképtelenségével kapcsolatban nagyobb részt felhozták mindazon kifogásokat, amelyeket a *Magyar-ügy* kapcsán jeleztünk. A Bíróság – most már az említett *Magyar-ügy* nyomán meghozott²⁶ új kegyelmi rendelkezéseket és azoknak a korábban meglévő rendelkezésekkel való összhangját is vizsgálva – ismételtlen az Egyezmény 3. cikkébe ütközőnek találta a TÉSZ magyarországi szabályait. A Bv.tv. rendelkezéseit tárgyilagosan elemezve megállapította, hogy a TÉSZ csak akkor felel meg az Egyezmény 3. cikke szerinti

²⁵ *T. P. and A. T. v Hungary*, Judgment of 4 October 2016, nos. 37871/14, 73986/14.

²⁶ 2014. évi LXXII. tv. rendelkezéseivel történő módosítás.

követelményeknek, ha – már a büntetés kimérésének pillanatától kezdve – valóban fennáll mind a büntetés érdemi felülvizsgálatának, mind a szabadsábra helyezésnek a lehetősége. Ismételten leszögezte, hogy az első felülvizsgálat időpontjára vonatkozóan a 25 évet tartja olyan reális időtartamnak, amely alkalmas a *de facto* lehetőség garantálására, ám utána is nyitva kell tartani a rendszeres felülvizsgálat lehetőségét. A 40 éves periódus, már olyan hosszú időtartamnak minősül, amely kívül esik a mégoly szélesre szabott – a büntetőpolitika alakításában irányadó – mérlegelési szabadság körén. A rendes kegyelmi eljárás szabályai egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy a szabadságvesztés-büntetés *de iure* és *de facto* valóban csökkenthető legyen, a speciális kegyelmi eljárásban megállapított 40 év várakozási idő pedig önmagában is világossá teszi, hogy az új szabályok nem garantálják a büntetés *de facto* csökkenthetőségét. A rezsim egyébként is számos jogbizonytalansági tényezővel terhelt, többek között a köztársasági elnök és az igazságügyi miniszter eljárása körében, ezért nem teljesülnek az objektivitás és a kiszámíthatóság követelményei.

A döntéssel szemben a magyar állam kérvényezte az ügynek a Nagykamara elé utalását. Megjegyzendő, hogy az ilyen típusú kérelmeknek a Bíróság csak a legritkább esetben ad helyt.²⁷ Ráadásul a TÉSZ már több esetben megjárta ezt a legfőbb instanciát. A kézirat lezárásáig a Nagykamara nem döntött a kormány kérelméről, a szerzők prognózisa szerint azonban az indítvány teljesítésének kicsi az esélye. Ekként remény van arra, hogy a döntés jogerőre emelkedésével Magyarországon is véglegesen eldőlnék az itt elemzett dogmatikai, joggyakorlati kérdések.²⁸

2. FÉLRESIKERÜLT RENDŐRI INTÉZKEDÉSEK – A RENDŐRSÉGI BRUTALITÁS MEGÍTÉLÉSE

A 3. cikk egyik olvasata mindenképpen az erőszak és agresszió tilalmát jelenti. Magyarországon – mint minden civilizált államban – az erőszak jogszerű alkalmazásának monopóliumát a jogrend az erre szakosodott állami szervekre, elsősorban a rendőrségre ruházza. A rendőrség azonban nem dönthet szubjektív alapon az erőszak alkalmazásáról, annak minőségéről, a jogszabályok és szakmai sztenderdek (tanult alkalmazási gyakorlat) szerint kell eljárnia. Ez nem mindig sikerül, és az ilyen esetek némelyike Strasbourgig is eljutott. Ezeknek az ügyeknek a kiemelt jelentőségét az adja, hogy pontosan azon szervezet tagjai tanúsítanak meg nem engedhető, erőszakos magatartást, amelynek minden jogalanyt mindenkivel szemben védeni kellene attól. Minden alkalommal a fenntartható rendbe és annak megvédhetőségébe vetett bizalom rendül(het) meg, amikor a rendőr(ség) a fizikai erejét, eszközeit, lehetőségeit nem rendfenntartásra, hanem brutalitásra használja.

²⁷ E gyakorlat fényében különösen kínos Magyarország számára, hogy az elmúlt bő két évben hét ügy került a Nagykamara elé, míg az azt megelőző 23 évben csak kettő. Ez önmagában is jól mutatja, hogy az utóbbi időben milyen komoly strukturális problémák vannak Magyarországon az emberi jogok tisztelésében tartása terén.

²⁸ Az egész problémakörrel lényegében öt ország „küszködött”, s ezekből Bulgáriában, az Egyesült Királyságban és lényegében Cipruson is véglegesen rendeződött a kérdés.

Az ilyen ügyekben alapkérdés: tartalmi értelemben „mi” kell ahhoz, hogy az eset megítélése „sikeres” legyen Strasbourghban, vagy megfordítva: minek kell ehhez balul sikerülnie egy – tág értelemben vett – rendőri intézkedés során.

2.1. A SÉRÜLÉSEK SÚLYOSSÁGA

A Bíróság ezekben az ügyekben elsőként azt vizsgálja, hogy a rendőri intézkedés alá vontat érte-e olyan sérülés, amely már megkívánja a 3. cikk alkalmazását. Az *Assenov*-ügyben²⁹ kidolgozott tesztben kimondta: az elszenvedett sérüléseknek el kell érniük egy bizonyos súlyosságot ahhoz, hogy az Egyezmény 3. cikkének hatálya alá essenek. Ez első ránézésre egyszerűnek tűnik, s az esetek 90%-ában egyértelmű, hogy kellően súlyos sérülésekről beszélhetünk-e. Az *R. B. v Magyarország* ügyben³⁰ a kérdés azonban komoly vitát váltott ki, ezért érdemes részletesebben megvizsgálni, hogyan is ítéli meg a Bíróság egy sérülés súlyosságát, mivel az itt kidolgozott tételek irányadók a „klasszikus” rendőri bántalmazásos ügyekben is.

A sérülés kérdését nem pusztán „orvosi” szempontból és nem csupán a testi sérülésekre koncentrálva vizsgálja a Bíróság.³¹ Tévedés tehát abból kiindulni, hogy ha „elég vér folyt”, akkor a 3. cikk biztosan alkalmazható lesz. A Bíróság az eset összes körülményének figyelembevételével: időtartam, a sérelmet elszenvedő fizikális és mentális állapota, neme, egészségi állapota stb. dönt a kérdésben,³² értékelési tartományába vonva az elkövető célját és motívumait.³³ Amennyiben a sérelem okozása előre eltervezett, a bántalmazás sokáig tart, az áldozatban a megalázás, félelem kiváltására, kín, alsóbbrendűség érzetének keltésére alkalmas,³⁴ akkor az ügy megítélése a 3. cikk alá esik. A 3. cikk ingerküszöbét a lelki szenvedések is elérhetik.³⁵ A rasszista események, kijelentések a kontextust súlyosító körülménynek számítanak, ha a kínzás vagy embertelen bánásmód meglétéről kell döntenie.³⁶

Visszatérve az *R. B.*-ügyre: a döntés értékeléséhez ismerni kell az eset lényegét. Az ügy az egyik leghírhedtebb, közelmúltbeli eseményt, a gyöngyöspatai cigányelle-

²⁹ *Assenov and Others v Bulgaria*, Judgment of 28 October 1998, no. 90/1997/874/1086, § 93.

³⁰ *R. B. v Hungary*, Judgment of 4 April 2016, no. 64602/12.

³¹ A teljesség igénye nélkül álljon itt pár példa azokról a magyar ügyekből, amikor nem okozott gondot annak eldöntése, hogy a sérülés a 3. cikk szerinti értelemben elég súlyosnak minősül-e. Hezitálás nélkül döntött a Bíróság a panaszosok javára azokban az esetekben, amikor következményes sérüléseket szenvedtek el hatósági intézkedés során. Ilyennek minősült pl. három fog elvesztése, egyben sérülések keletkezése a csuklón és a hasfalán (*Kmetty v Hungary*, Judgment of 16 December 2003, no. 57967/00), a bal fül közepes mértékű, maradandó egészségkárosodása (*Balogh v Hungary*, Judgment of 20 July 2004, no. 47940/99), terjedelmes zúzódások elszenvedése a mellkason, az arcon, a háton, a támadó rasszista indítékai mellett bekövetkező bántalmazáskor. Lásd *R. B. v Hungary* (30. lj.) § 80.

³² *Nagy v Hungary*, Judgment of 20 December 2005, no. 6437/02, § 24–25.

³³ *El Masri v The Former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], Judgment of 13 December 2012, no. 39630/09, § 196.

³⁴ *Labita v Italy* [GC], Judgment of 6 April 2000, no. 26772/95, § 120.

³⁵ *Dordević v Croatia*, Judgment of 24 July 2012, no. 41526/10, § 96.

³⁶ *Moldovan and Others v Romania* (no. 2), Judgment of 12 July 2005, nos. 41138/98, 64320/01, § 111.

nes neonáci felvonulás-sorozatot takarja. 2011. március 6-án a Jobbik és a hozzá köthető paramilitáris szervezetek a jelentős roma kisebbség által lakott Gyöngyöspátán „tüntetést” tartottak, ahol uszító, rasszista beszédek hangzottak el, majd az azt követő két hétben tovább „járőröztek” a településen, elsősorban az ún. „cigánysoron”. A rendőrség ugyan nagy erővel jelen volt, de sem a demonstrációt, sem a „járőrözést” nem akadályozta meg. Március 10-én a panaszos nő háza előtt is megjelent négy férfi, akik többek között azt kiabálták neki és a vele lévő kislányának címezve: „Takarodjatok be, koszos cigányok!”, „a véretekben építünk házat” – majd a nyomaték kedvéért még egy fejszét is feléjük lendítettek.

A Bíróság úgy vélte, hogy ez az eseménysor nem olyan súlyos, amely a 3. cikk hatálya alá tartozna. Álláspontja szerint, összevetve egyéb hasonló ügyekkel, ahol a szóbeli inzultus sokkal tovább tartott és súlyosabb fokot ért el³⁷ – a gyöngyöspatai esetben bár a rasszista motívum nem kétséges, fizikai sérülés hiányában és tekintettel arra, hogy végig folyamatos rendőri készség állt fenn a faluban, nem állapítható meg, miszerint az események olyan félelmet vagy megaláztatást kelthettek a panaszosban, mely a 3. cikk sérelmét elérte.³⁸ A testület ugyanakkor konstataulta, hogy az események a 8. cikk tárgyi hatálya alá vonhatók – amely a magánélethez való jogot védi.³⁹ Meglátása szerint a két hétig tartó romaellenes megmozdulások, a panaszost ért, az etnikai hovatartozása miatti erős verbális támadások öt annyira megijeszthették és traumatizálták, hogy az már „szükségszerűen” korlátozta a magánélethez való jogot. Ennek sérelmét meg is állapította.⁴⁰ (Lásd Kirs Eszter tanulmányát a jelen kötetben.)

2.2. A RENDŐRSÉG SÉRÜLÉST OKOZÓ ELJÁRÁSA ÉS AZ ARÁNYOSSÁG

A rendőri intézkedés kapcsán elszenvedett sérülésekkel összefüggő ügyekre vonatkozóan előljáróban egy nagyon fontos elvi tételt kell rögzíteni. A rendőrség – jogszerű intézkedés keretében – okozhat akár nagyon súlyos fizikai sérülést is, a rendőrségi törvényben meghatározott szigorú feltételek esetén akár életet is kiolthat, ha például a rendőr vagy harmadik személy életének védelme a cél és arra enyhébb eszközökkel nem kerülhet sor. Mindezt a Bíróság gyakorlata visszaigazolja. A már idézett *Assenov*-ügyben azt is kimondta, hogy az a fizikai behatás, amely az érintet-

³⁷ *P. F. and E. F. v The United Kingdom*, Judgment of 23 November 2010, no. 28326/09.

³⁸ *R. B. v Hungary* (30. lj.) §§ 46–52. A tanulmány írói nincsenek meggyőződve a Bíróság álláspontjának feltétlen helyességéről, noha elismerik, hogy a kérdés megítélése távolról sem egyszerű. Álláspontunk szerint a Bíróság nem alkalmazta elég pontosan a saját maga által kidolgozott tesztet, elmaradt az ügyben az egyéniesítés. Nem vették pl. figyelembe azt a tényt, hogy a panaszos nő volt, vagy hogy az esemény két teljes héten át zajlott.

³⁹ A 8. cikk bevonását aggályosnak látjuk. Úgy tűnik, mintha a Bíróság gyakorlatában ez a klauzula kezdene egyfajta „hiánypótló” szerepet betölteni, amelyet mindig „elővesz”, ha egyéb jogra úgymond „nem tudja ráhúzni” a problémát, ellenben nemtetszésének jóvátétel formájában hangot akar adni. Ez a gyakorlat a Bíróságon belül is heves szakmai vitákat vált ki, lásd pl. az *Erményi v Magyarország* ítélethez Küris bíró úr által fűzött különvéleményét.

⁴⁰ *R. B. v Hungary* (30. lj.) § 80.

tet saját magatartása miatt éri – például ellenáll a jogszerűen intézkedő rendőrnek – és azzal arányos, nem minősül embertelen bánásmódnak. Adott esetben nagyon súlyos sérülések okozása is egyezménykonform lehet!⁴¹

Az ügyek részletezése előtt rögzítendő, hogy a Bíróság a rendelkezésére álló adatok alapján nem mindig tudja a történeti tényállást ítéleti pontossággal megállapítani. Ilyenkor mind a panaszos, mind a Kormány verzióját ismerteti, és a hitelesség érdekében (terjedelmi okokból: kivonatolva) a szerzők is ezt a módszert követik. A Bíróság gyakorlatáról konklúzióként levonható, hogy a vitatott esetekben általában nem állapítja meg a 3. cikk szubsztantív ágának megsértését – tehát azt, hogy tilos az állami szervezetnek kínzást, embertelen bánásmódot elkövetni –, csak az eljárásjogi ágat értékeli, amely szerint az ilyen cselekményeket megfelelően ki kell vizsgálni.

Az első, Magyarországot érintő eset a sokszor felidézett *Kmetty*-ügy⁴² volt. A panaszos munkahelyeül szolgáló egyik budapesti vásárcsarnokban bekövetkezett bombariadó alkalmával a rendőrség a tűzszerészeti vizsgálatra hivatkozva felszólította az árusokat a helyszín elhagyására, aminek a panaszos nem tett eleget. Végül az intézkedő rendőr az előállítására – és mivel ennek is ellenállt –, testi kényszer alkalmazása mellett döntött, így kivonszolták őt a vásárcsarnokból, megbilincseltek és kihallgatásra szállították. Állítása szerint ezen intézkedés alatt a rendőrök mind a rendőrautóban, mind a kihallgatása során megverték, sőt, az egyik ügy a hasába lépett, hogy – mit szépítsük – összecsinálta magát. A 3. cikket vizsgálva a Bíróság a fogdára történő befogadaskor eljáró orvos kihallgatásának hiányát tartotta hangsúlyosnak. Ennek elmaradása miatt nem volt tisztázható, hogy a rendőrség az embertelen bánásmód tilalmát megsértve járt el, vagy a panaszos a sérüléseit az intézkedésnek történő ellenállás leküzdésekor szerezte. A szubsztantív sérelmet tehát a Bíróság sem tudta megállapítani, ám konstatació, hogy az ügy megfelelő kivizsgálása elmaradt és ezért marasztalta el Magyarországot. (Lásd Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

Rendőri erőszakkal volt kapcsolatos a *Barta v Magyarország* ügy is, ahol a Bíróság rámutatott, hogy az intézkedő rendőrnek váratlan helyzetre kellett reagálnia, fizikai ellenállást kellett leküzdenie. A jogszerűen intézkedő rendőrnek való ellenszegülés alapvetően ellentétes a jogállammal, és az államnak ilyen körülmények között csökken az a kötelezettsége, hogy az intézkedés arányos voltát bizonyítsa. Ezért úgy döntött, hogy az alkalmazott erő összességében nem volt eltúlzott, így nem állapította meg az Egyezmény 3. cikke anyagi oldalának megsértését.⁴³ (Lásd Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

A rendőri erőszakot érintő Magyarországgal szemben indult ügyekben a testi kényszer alkalmazása kapcsán sorozatosan a rendőri eljárás szakszerűsége vált kér-

⁴¹ *Assenov and Others v Bulgaria* (29. lj.) § 94.

⁴² *Kmetty v Hungary* (31. lj.).

⁴³ A témához kapcsolódóan lásd a Farkas (*Farkas v Hungary*, Judgment of 2 March 2000, no. 31561/96), Kiss Borbála (*Kiss Borbála v Hungary*, Judgment of 26 June 2012, no. 59214/11), Réti és Fizli (*Réti és Fizli v Hungary*, Judgment of 26 September, no. 31373/11) és a László Károly (*László Károly v Hungary* (no. 2), Judgment of 12 February 2013, no. 50218/08) ügyekben hozott ítéleteket.

déssé, melyet hol megállapított a Bíróság, hol nem. Az erőszak jogszerű és módszeranilag is szakszerű, a tanult protokollnak megfelelő alkalmazása – nemcsak jog, hanem – szakkérdés is. Erőszak alatt nem csupán a fegyverhasználat, hanem – az ennél jóval gyakoribb – testi kényszer is értendő. Ugyanakkor, míg a fegyverhasználat vizsgálata hosszas előzetes – szakmai elemző – eljárással jár, a testi kényszer esetében már legfeljebb orvosszakértő igénybevételére kerül sor, közelharc-szakértőt pedig a bíróságok nem alkalmaznak, noha az alkalmazásnak nem csupán a jogi feltételeit kell helyesen felmérni, de a jogszerűen alkalmazandó erőszak keretében tanúsított közvetlen testi kényszer lehetséges intenzitását, formáját, módját is helyesen kell megválasztani, kivitelezni.

E szakmai megfontolásokat az emberi jog nyelvére átfordítva a tényállások helyes megállapítása érdekében érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy az ilyen típusú ügyekben a rendőrök kiképzési protokollját is ismerő, szakmailag kompetens módon az erőszakot elemző vizsgálat lefolytatására kerüljön sor. Ehhez hazai viszonylatban elegendő a bírói gyakorlat ilyen irányú elmozdulása, de az sem eretnek gondolat, hogy a rendőri erőszakot vizsgáló ügyekben maga a Bíróság is szaktanácsadót rendeljen ki, vagy – ha annak megvannak a feltételei – feleket kötelezze ilyen vélemény beszerzésére. Ez segíthet eltávolodni a tisztázatlan tényállások okozta bizonytalanságtól és annak az ítélezés színvonalát rontó hatásától. Nem szerencsés ugyanis, ha a szubsztantív ág kivizsgálása gyakorta elmarad.

A konkrét strasbourgji joggyakorlat is tovább finomítható. A Bíróság a fenti ügyek némelyikében elfogadta, hogy a panaszos relatíve súlyos sérülései jogszerű rendőri intézkedés során keletkeztek. Tiszteletben tartva a Bíróság döntéseit, általánosságban mégis felvethető, hogy az állam felelőssége még ilyen esetben is megállapítható lehet. Mégpedig akkor, ha bizonyítható, hogy a rendőr kiválasztásánál és főképpen kiképzése során nem úgy járt el, ahogyan az elvárható. Az államoknak e tekintetben is széles a mérlegelési szabadságuk, ám a megfelelő szakmai színvonalon álló rendőrségi állomány fenntartása a 3. cikkből folyó elvárás is lehet.⁴⁴

Az eddig ismertetett esetektől eltérő az a helyzet, amikor az érintett már fogva van, és fogvatartása alatt keletkeznek rajta sérülések. Ilyenkor nem beszélhetünk a korábban ismertetettek szerinti (szituációs) rendőri intézkedésről. A kihallgatás vagy az azt megelőző szállítás (átszállítás) során történik olyan esemény, ami az Egyezményvel nem egyeztethető össze. A Bíróság szilárd gyakorlata értelmében, ha valaki sértetlenül kerül rendőri őrizetbe, de sérülésekkel kerül ki, az államot terheli annak bizonyítása, hogy a sérülések hogyan keletkeztek és annak menthető oka van.⁴⁵ A bizonyítási teher tehát szigorú és fordított. A panaszosnak elég csupán azt bizonyítania, hogy sértetlen volt, amikor bement, ellenben sérülései voltak, amikor kijött. Ezután már az államnak kell valamilyen elfogadható magyarázattal szolgálnia.⁴⁶

⁴⁴ A fentiek alátámasztására lásd *Oláh Józsefné v Hungary*, Judgment of 14 September 2004, no. 56558/00.

⁴⁵ *Gubacsi v Hungary*, Judgment of 28 June 2011, no.44686/07, § 40.

⁴⁶ Lásd *Balogh v Hungary* (31. lj.), *Gubacsi v Hungary* (45. lj.).

Reálsan gondolkodva be kell látnunk: a legprofibban működő rendőrségen is elő fognak fordulni bántalmazásos esetek, melyek sértik az Emberi Jogi Egyezmény 3. cikkét. Ebben a körben a tagállamoknak nem pusztán arra van kötelezettségük, hogy ilyen cselekmények ne történjenek, hanem arra, is, hogy az ügyeket megfelelően kivizsgálják (eljárásjogi ág). A vizsgálat akkor minősül megfelelőnek, ha alkalmas arra, hogy azonosítsa, és azonosításuk után megbüntesse a felelősöket.⁴⁷ Hangsúlyozni kell, hogy ez nem eredménykötelem; végződhet egyezménykonform módon kivizsgálási eljárás úgy, hogy az elkövetőket nem sikerül megtalálni. „Alapos” nyomozást kell tehát folytatni, jelentsen ez bármit is. A belső fegyelmi eljárásban és az azt esetlegesen követő büntetőeljárásban szabad bizonyítási rendszer van, így uniformizált választ nem lehet adni arra, hogy az állam mikor tesz „őszinte erőfeszítést”⁴⁸ az elkövetők megtalálására és megbüntetésére, de az esetjog áttekintése eligazítást adhat a vizsgálat lefolytatására a kötelezetteknek.⁴⁹

3. ZÁRSZÓ

A 3. cikk egyre inkább kimunkált tartalma államonként meglehetősen eltérő problémákat vet fel. A Magyarországot érintő ügyek közül a TÉSZ azonban másutt többnyire csak marginális kérdés. A rendőri brutalitás, a megfontolatlan rendőri intézkedés szinte mindenhol állandósult ügykategória, míg a börtönviszonyok kérdése – ilyen fajsúlyosan többnyire csak a volt szocialista országok gondja. Eseti problémák máshol is vannak, de Magyarországon elsősorban a „társadalmi érzületből” vezérelt, az ésszerű megfontolásokat és a tudományos eredményeket negáló, populista büntetőpolitika generálja a kérdés eszkalálódását. Ha továbbra is marad a büntetőjog panaceaként való alkalmazása, az épülő kilenc börtön nem a megoldást hozza el, csak a költségvetési forintokat viszi. Az új strasbourgi irányok, az Egyezmény az eddig gyatrán kidolgozott cikkeinek a Bíróság által történő felkarolása közvetíthetnek olyan szemléletet, amely a realitás talaján maradó büntetőpolitika térnyerését ösztönözheti. Ebből a szempontból külön örvendetes tény a 3. cikkre vonatkozó jogfejlesztő gyakorlat megerősödése.

⁴⁷ *Assenov-ügy* (29. lj.) 102. pont.

⁴⁸ *Réti és Fizli v Hungary* (43. lj.) § 35.

⁴⁹ Ebben a körben nem kívánjuk az összes ügyet elemezni, de lásd pl. *Gubacsi-ügy* (45. lj.), *Réti és Fizli ügy* (43. lj.) és a *Balázs-ügy* (*Balázs v. Hungary*, Judgment of 20 October 2015, no. 15529/12). (Lásd Kirs Eszter tanulmányát a jelen kötetben.)